

Členění textu - odstavce

principy členění, tematická výstavba odstavce

Členění textu na odstavce

Nejnižší jednotkou textu jsou jednotlivé **výpovědi**. V konkrétním textu se realizují jako **věty** (jednoduché nebo souvětí).

Vyšším celkem jsou **odstavce**. Jde o seskupení několika výpovědí spojených společným tématem, popř. společnou kompoziční funkcí.

Vyšší úrovně textu: odstavcové skupiny - podkapitola – kapitola – díl – celek

Pro odstavec nemá jazyk nějakou gramatickou formu (jako např. pro jednotlivé věty), je to útvár jen grafický a obsahový.

Po stránce grafické je vyznačen tím, že začíná na novém řádku, zpravidla odsazeném, a většinou nekončí na samém konci řádku.

Principy členění textu na odstavce

Způsob členění závisí na mnoha činitelích objektivních i subjektivních (povaha tématu a druh jazykového projevu, autorský záměr i osobní sklony autora).

Pro čtenáře je členění textu na odstavce důležité – pomáhá v orientaci v textu, ulehčuje sledování myšlenkového postupu autora.

Pro autora představuje členění textu na odstavce nutnost text důkladně promyslet a smysluplně jej strukturovat.

Není to vrozená schopnost, ale dovednost – je možné se ji naučit.

Základní pravidla

- Nedělat odstavce **příliš krátké** (*vznikají odstavce o délce 1-2 vět, které příliš „rozdrobují“ text a porozumění nepomáhají*),
- Nedělat odstavce ani **příliš dlouhé** (*čtenář se v nich ztrácí, je nucen sledovat „jedním dechem“ příliš dlouhý souvislý text, kde mu v orientaci nepomáhají žádné členící prvky*),
- Není stanoveno, co je to příliš dlouhý nebo příliš krátký odstavec, je nutné se řídit typem textu a jeho účelem a podle toho vybrat vhodný typ členění,
- Členění textu na odstavce **není vždy úkol s jednoznačným řešením** – často existují různé více či méně vhodná řešení
- V textu existují místa, kde je možné udělat předěl, ale není to nutné, místa, kde je předěl nevhodný a místa,

Základní pravidla

- Zjednodušeně: členění na odstavce slouží k tomu, aby se oddělila jedna hlavní myšlenka od jiné hlavní myšlenky.
- Jiná definice: máme sklon klást hranici mezi odstavci v místech, kde je jistý přechod (nebo i předěl) ve sdělovaném myšlenkovém obsahu. (...) S novým odstavcem čtenář očekává nějaký zřetelný posun funkční povahy: nové téma, jisté vyvrcholení nebo obrat, nové stádium nějakého procesu, přesun centra pozornosti, změnu perspektivy, zdůraznění či vytčení apod.

(R. de Beaugrande, in Čmejrková, Daneš, Světlá, 1999, s.164)

Tematická výstavba odstavce

- **Soudržnost odstavce** je dána jeho základním tématem, které bývá na počátku formulováno – tzv. **topic sentence**, a také jednotlivými výpověďmi, ze kterých se skládá.
- Mathesius (1942) rozlišuje typy odstavců:
 - **stálé, stabilní** (průběžné téma)
 - **rozvíjející se** (postupně se probírají různé stránky tématu, nebo se rozpadne v několik témat vedlejších)
 - **vyvíjející se** (vnitřní logikou se proměňuje v téma nové)

Příklad – typ b

Metabolismus

(1) Buněčný metabolismus zahrnuje procesy získávání energie i procesy, při nichž se za spotřeby energie syntetizují organické látky.

(2) Pro syntetické procesy je klíčový zejména zdroj uhlíku, neboť základem organických molekul je vždy uhlíkový řetězec. Podle zdroje uhlíku dělíme organismy na litotrofní, které získávají uhlík z CO_2 , a organotrofní, které získávají uhlík z organických sloučenin. Kromě toho se organismy často liší ve svých schopnostech využívat různé zdroje ostatních biogenních prvků.

(3) Podle způsobů získávání energie dělíme organismy na fototrofní, které dovedou převádět energii slunečního záření na energii chemických vazeb, a chemotrofní, které energii získávají oxidací organických či anorganických látek.

(4) Při oxidaci je elektron postupně předáván z molekuly na molekulu, přičemž se uvolňuje využitelná energie, která je tím větší, čím větší je energetický rozdíl mezi molekulou donoru (primárního zdroje elektronu) a akceptoru (konečného příjemce). Donorem a akceptorem elektronu mohou být různé organické či anorganické molekuly. Při oxidaci se molekuly donoru i akceptoru pochopitelně mění: donor odevzdáním elektronu, akceptor jeho přijetím. Vzniklé produkty buňka buď využívá v dalších procesech, ukládá v cytoplazmě, nebo vylučuje do vnějšího prostředí.

(5) Metabolický proces fototrofie je označován jako fotosyntéza. Při fotosyntéze probíhá také předávání elektronů mezi molekulami přenašečů, elektron se však získává fotolýzou (rozštěpením molekuly prostřednictvím energie fotonu) nikoli oxidací. Rozlišujeme dva značně rozdílné typy fotosyntézy, rostlinného (sinicového) typu a bakteriálního typu.

Struktura ukázky

Odstavec 1 – základní téma celého oddílu (hypertéma) + réma (Ra) *získávání energie*, (Rb) *procesy syntetizační* – tzv. **topic sentence**

Odstavec 2 – rozvíjí réma Rb

Odstavec 3 – rozvíjí réma Ra + zavádí *rozlišení fototrofních a chemotrofních organismů*

Odstavec 4 – navazuje na odstavec 3 a rozvíjí hypotéma *chemotrofie* (+ zavádí další pojmy – *donor a akceptor* – výklad jejich funkce prodlužuje odstavec)

Odstavec 5 – navazuje na odstavec 3 a rozvíjí hypotéma *fototrofie*

Příklad – typ c

Lope de Vega nevystupuje sám, nýbrž je provázen celou skupinou dramatiků. Jedním z nich byl Gabriel Téllez (1571-1648), známý pod jménem Tirso de Molina. Tirso se zařadil do světové literatury především svou komedií „Svědce sevillský a kamenný host“, v níž vytvořil postavu proslulého svůdce žen Dona Juana. Hrdina Tirsovy hry nemá ještě ono kouzlo, které nás uchvacuje v postavě Dona Juana u pozdějších spisovatelů. Don Juan je prostopášný šlechtic, který má na paměti feudální právo první noci, je to svůdce, který se honí za rozkoší a neštítí se žádných prostředků, aby dosáhl svého. Je to představitel dvorní kamarily, která činí příkoří ženám
▶ všech stavů.

Struktura ukázky

- ▶ Jde zde o přechod od tématu „dramatikové školy Lope de Vegy“ k tématu „Don Juan“.
- ▶ Tento přechod není nijak signalizován, jde o typ s plynulým navazováním.
- ▶ Tento typ přechodu se často používá v úvodních odstavcích zejména popularizačních textů.

Orientátory - příklady

- ▶ *Výše jsme uvedli důvody pro...*
 - ▶ *V další kapitole ukážeme....*
 - ▶ *Musíme si však v závěru položit otázku...*
 - ▶ *O omezenosti tohoto přístupu se zmíníme na konci článku.*
 - ▶ *V následujících odstavcích shrneme výsledky pokusů, které...*
 - ▶ *Dosud uvedené úvahy akcentovaly spíše globální přístup.*
 - ▶ *Již jsme uvedli, že....*
 - ▶ *Víme už, že angiografie...*
 - ▶ *Nyní přichází na řadu...*
 - ▶ *Tím jsme zakončili výklad o první z cest a nyní si povšimneme cesty druhé.*
 - ▶ *Dospěli jsme ke konci stručné přehledky nejvýznamnějších...*
 - ▶ *Jak jsme se o tom již zmínili v první kapitole...*
 - ▶ *Po rozboru objektivních údajů o proměnách učiníme první krok k jejich začlenění do širšího kontextu.*
 - ▶ *Již z tohoto prostého výčtu jsou patrné dvě věci. Předně... Druhá věc je pak nechuť....*
-

Chyby v členění

- ▶ V XV. a XVI. století přijíždí do Anglie mnoho vlámských i francouzských malířů. Na dvoře Jindřicha VIII. Pracoval geniální německý malíř Hans Holbein mladší, jeho následovníky byli Angličané Smith, Brown a Bossam, miniaturisté otec a syn Olivierovi a Hilliard. Výtvarné umění se v Anglii omezuje takřka výhradně na portrét. Neexistuje tu národní malířská škola, kterou by bylo možné postavit vedle italského nebo německého umění z období **Reneance**, vyznačující se intimitou výrazu a jemnou elegancí, proslavila se svými madrigaly a církevními sbory...

Chyby v členění

- ▶ Malířství bylo po literatuře oblastí, v níž Španělsko vytvořilo hodnoty světodějného významu. Španělské umění ovšem nemá taková harmonická díla jako italské malířství XV. a XVI. století. Již v druhé polovině XVI. století dala španělská kultura světu malíře překvapivě originálního. Je to Domenico Theotocopuli, pocházející z Kréty, známý pod jménem El Greco (1542-1614). El Greco žil dlouho v Itálii... Jeho umění je...

Použitá literatura

- ▶ ČMEJRKOVÁ, S. DANEŠ, F. SVĚTLÁ, J. *Jak napsat odborný text*. Praha : LEDA, 1999. ISBN 80-85927-69-1.
- ▶ MATHESIUS, V. *Řeč a sloh*. In: HAVRÁNEK, B. MUKAŘOVSKÝ, J. (Eds.) *Čtení o jazyce a poezii 1*. Praha : Družstevní práce, 1942. s. 13-102.
- ▶ ZEMACH, D. E. RUMISEK, L. A. *Academic Writing: from paragraph to essay*. Macmillan, 2005.

